

Urdabrunn

Tidens källa - vid den rot af Yggdrasil, som går till Asgård.

Nr. 12 December 2019

Utges av Länsstyrelsen i Örebro län och ingår i landsbygdsprogrammet, som finansieras gemensamt av svenska staten och EU

Om humle (*Humulus lupulus*)

Humle är vår längsta ört med en imponerande växtkraft om förutsättningarna är de rätta. Humlen kan slingra sig uppemot fem meters höjd och är alltså beroende av något att klättra på. Träd i det vilda och störar i odlingar.

Humle har gamla traditioner som gagnväxt. De första säkra fynden av humle i Sverige är från 800-talet. Då humle har flera användningsområden betyder inte det att det i förstone rör sig en om ingrediens i öltillverkning. Först under 1200-talet tycks humle börja ingå som ingrediens i öltillverkningen, vanligare var att använda vattenklöver, som påminner om humle i smak eller pors, skvatt-ram och malört vid öltillverkningen. Dessa bittersmakande växter har en smaksättande och en viss konserverande effekt.

1700-talsbotanikern Samuel Liljeblad rekommenderade för övrigt användning av den allmänt förekommande vattenklöver som humleersättning*.

Intresset för humleodling växer i landet och i länet. Främst för avsättningen till mikrobryggerier – helgat av det allmänna intresset för lokalproducerade grödor. Men humle liksom andra grödor där ett användningsområde stått i fokus även nyttjats till mycket annat. Inom folkmedicinen förekommer den liksom inom hantverk. Humlestänglar har som lin och brännässla långa fibrer som efter beredning kan användas bland annat till reptillverkning.

Många sorter med regional anknytning och anpassade efter det lokala klimatet har räddats genom inventeringar av gamla trädgårdar och vindsloft, uppmuntrade genom bland annat odlarföreningen Sesam och Jordbruksverkets program för odlad mångfald, POM. Gamla sorter har räddats/väckts till liv. Så var det med den de tobaksfrön som den legendariske tobaksodlaren Alida Olsson i Yngsjö sparade, det sista hon gjorde, innan hon tog pension 1964. Det stora tobaksbolaget hade bestämt

*Möjligen kan utländsk humle temporärt påverkats av frihetstidens importrestriktioner

att hädanefter importera råvaran. En parallellutveckling till humlen. Svensk humle kunde inte konkurrera med all importerad och det var billigare att köpa utifrån. Men så har situationen ändrats till den närodlade humlens fördel, åtminstone i den lilla skalan.

Humlestänger i visningsträdgården på Karlslunds herrgård**, 2019.

Historiska kartor

I kartmaterialet skimtar humlegårdar förbi, oftast som små avgränsade täppor med prickmarkeringar, som humlestörrar sedda från ovan. I kartbeskrivningar noteras antalet stänger. Humlegårdarna är belägna nära vad man idag kallar brukningscentrum. I det äldre kartmaterialet, fram till enskiftet, eller 1800-talets början, visas humlegården mer som en den vore en byangelägenhet.

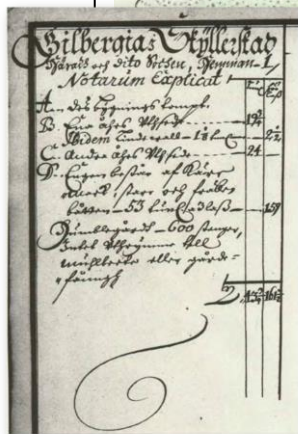

Humlegården ligger söder om och i anslutning till byplatsen, A. Geometrisk karta 1663, Nyhyttan söder om Åmmelången, Hammars socken. I beskrivning noteras 300 stänger.

På Julita gård (genbanken) i Katrineholms kommun odlas ett stort antal humlesorter. Humlen är insamlad från olika platser i landet.

** Kulturresevatet Karlslund, Örebro kommun.

Humlegården om 600 stänger, norr om och i anslutning till byplatsen, A. Geometrisk karta 1688, Gillberga i Sköllersta socken.

Landshövdingeberättelserna

Försök gjordes för att intressera allmogen för trädgårdsskötsel och humleodling i länet. Men allmogen förlitade sig på införsel från grannlänerna i öster, trots att länets hushållningssällskap genom premier försökte uppmuntra "...den försummade culturen af dessa nyttiga växter, och, genom af trycket utgifvna skrifter, utbreda kännedom om förmonligaste methoden att odla och förädla dem." (s 14, Femårsberättelser 1822).

Detta gällde inte bara humle utan även hampa och lin. Den senare odlades förvisso i Stora Mellösa och i länets skogsbygder under 1800-talet, men för att tillgodose behovet, köptes lin in från Västergötland, men även mer långväga leveranser inkom. Humle, lin och hampa odlades förvisso till husbehov men några större handelsvaror blev de aldrig.

"2de Små humlegårdar vid gården". Småprickade ytor. Geometrisk avmätning 1741. Tvnninge i Kumla socken.

I landshövdingeberättelserna nämns också städernas ypperliga jord som "högst tjenlig till odling af Hampa, Humla, Lin, Tobak och en mängd för Apotheken..... nödvändiga saluväxter....nu måste söka hos utlänningen".

Man anar statsmaktens tankar om en höjd självförsörjningsgrad i länet. Sedan gammalt påbjöd lagstiftningen att ett visst antal humlestänger skulle finnas hos var bonde.

I byggningsbalken av år 1736 står skrivet att "alla hemman böra humlegård hafwa, och lägge bonde goda rötter til fyratijo stänger

hwart åhr, til thes the blifwa tuhundrade wid helt hemman. Sker thet ej; böte för hwart åhr en daler, och lägge äntå som sagdt är, utan thet profwas, at humlegård ther ej läggas, eller uppehållas kan."

Så nog odlades humle men bara till den mängd som lagen förordade och som var rimligt att investera tid och arbete i konkurrens med de andra göromålen. Dessutom kräver humlen mycket gödsel så det vill till att bonden har djur på gården. Lagen var dock tydlig med att om bonden lät humlegården förfalla och lämnas helt öde blev bötesbeloppet tio daler och rätta till sin försummelse.

Humleodling hade påbjudits i århundraden (lagstadgad odling från år 1442) men med det 7:de kapitlet i byggningsbalken betitlat "**Huru humlegård skal läggas och uppehållas**" år 1860 upphävdes odlingsplikten.

"En i äldre tider vida spridd och af lagen särskildt omhuldad odling har, efter att under långa tider legat nästan nere, åter börjat omfattas med stigande intresse. De gamla humlegårdarne, som på de flesta ställen fått förfalla, hafva nu åter mångenstädes börjat vårdas med en omsorg, som lofvar allt godt för denna odlings framtid. Särskildt utmärka sig i det hänseendet humlegårdarna vis Svartå i Qvistbro socken, från hvilka erhållits humle, som kunnat bestå i täflan med utlandets bästa sorter." (s 26 Femårsberättelser 1876-1880)

Och Hushållningssällskapets bemödande att popularisera humleodlingen kom dock åter på skam. Myndigheten noterar "Humleodlingen omfattas fortfarande med ringa intresse inom länet. Icke heller under denna femårsperiod har någon anmälan ingått till Hushållningssällskapet om biträde af länsträdgårdsmästaren för humleodlingens bedrifvande." (s 15 Femårsberättelser 1896-1900).

Milt rogivande

Fyll kudden med några nävar humlekottar eller drick en kopp humledekokt och nattsömnen skall bli starkt. I händelse av dyrtider kan det vara gott att veta att humle kan träda in som kaffe- och tobakssurrogat då begäret får sin vilja fram.

Källor:

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser
Ingvar Svanberg "Människor och växter" 1998
Sune Jonsson "Blombok" 1983
Historiska kartor: www.lm.se
<https://sv.wikisource.org/wiki/Byggningsbalken>
<https://fof.se/tidning/2008/3/artikel/humle-finns-i-ol-av-fel-skal>
(Strese&Tollin 2008)